

TARYBINĖS KNYGOS VAIDMUO FORMUOJANT SKAITYTOJŲ
PASAULEŽIURĄ BURZUAZINĖJE LIETUVOJĖ

IRENA BARTASIENE

Lietuva, kurią siejo ilgaamžiai ryšiai su Tarybų Sąjungos tautomis, nuolat jautė socializmo šalies įtaką, nors ji ir buvo slopinama bužuazinės vyriausybės. Didelę įtaką įvairioms buržuazinės Lietuvos gyvenimo sritims darė tarybinė knyga. Apie tai daug rašo savo atsiminimuose revoliucinio judėjimo dalyviai, rašytojai, menininkai.

Didžiausią reikšmę revoliucinio judėjimo vystymuisi, pažangios minties ir kultūros plėtotei turėjo V. I. Lenino veikalai. Nors buržuazinėje Lietuvoje jie buvo griežčiausiai cenzūros draudžiami, tačiau įvairiais keliais pasiekdavo skaitytojus. Policijos protokoluose dažnai užfiksuoti V. I. Lenino veikalai, kratų metu surasti pas revoliucinio judėjimo Lietuvoje dalyvius ir kitus asmenis. Be Lietuvos Komunistų partijos išleštų V. I. Lenino veikalų lietuvių kalba, protokoluose pažymėti ir TSRS išleisti rusiškieji šių veikalų leidimai. 1929 m. Panevėžio gyventojų bute rasta V. I. Lenino veikalų žydų kalba¹, 1928 m. Kauno universiteto studento kambary — V. I. Lenino „Valstybė ir revoliucija“ vokiečių kalba². Jono Karoso bibliotekoje tarp kitų knygų buvo V. I. Lenino „Rinktinių raštų“ šeši tomai, išleisti Varšuvos leidyklos „Tom“³.

V. I. Lenino veikalus giliai studijavo Lietuvos Komunistų partijos įkūrėjai

ir vadovai V. Kapsukas, Z. Angarietis, K. Požela ir kiti. Jie ne kartą atkreipdavo partijos narių dėmesį į būtinumą studijuoti V. I. Lenino veikalus. V. Kapsukas, ragindamas komunistus studijuoti V. I. Lenino raštus, nurodo, kad „tai yra neišsamiąs marksistinės praktikos šaltinis“⁴. V. I. Lenino mokslo reikšmė buvo akcentuota ir 1921 m. įvykusiame LKP III-jame suvažiavime, kuris, išanalizavęs partijos darbo trūkumus 1919—1921 m. laikotarpiu, konstatavo, kad „tai buvo rezultatas to, kad mūsų partiniai ir tarybiniai darbuotojai nebuvo gerai įsisavinę marksizmo-leninizmo mokslo“⁵.

V. I. Lenino veikalus studijavo K. Požela, kuriam jų atsiųsdavo iš Tarybų Sąjungos draugai ir artimieji. 1924 m. vasario 4 d. laiške E. Tautkaičiai K. Požela rašė: „Turiu vieną didelį prašymą. Noriu gauti nekuriuos Lenino raštus (ne tik sau, skaitys ir kiti), bet kaip juos gauti. Pirmiausia man reikalinga „Детская болезнь „левизны“, paskiau tas tomas, kuris nagrinėja agrarinį klausimą, tas kuris nagrinėja tautinį klausimą — žinoma ir kitus, jei papuls po ranka“⁶.

Teorines žinias plėtė, skaitydamas V. I. Lenino veikalus, J. Greifenbergeris. Apie tai, be kitų šaltinių, liudija ir jo laiškas, 1925 m. vasario 15 d. ra-

¹ LTSR CVA, f. 378, ap. 2, b. 11099, l. 10.

² Ten pat, ap. 5, b. 1580, l. 12.

³ Karosas J. Audringi pavasariai. — V., 1979, t. 2, p. 310.

⁴ Kapsukas V. Skaitykit V. Lenino raštus! — Raštai. V., 1970, t. 9, p. 485.

⁵ Pagal: Sarmaitis R. Lietuvos Komunistų partijos trečiasis suvažiavimas. — Kn.: Revoliucinis judėjimas Lietuvoje. V., 1957, p. 327.

⁶ Tautkaitė E. Takais takeliais į didį kelią. — V., 1957, p. 206.

šytas Z. Angariečiui. Jame J. Greifenbergeris prašo atsiųsti „Lenino I том Собрания сочинений“⁷. Zinių ir patirties sėmėsi iš V. I. Lenino veikalų A. Sniečkus, dirbdamas sunkų ir pavojingą darbą, ir ragindavo kitus komunistus skaityti marksizmo-leninizmo klasikų veikalus⁹.

Dar iki Lietuvos Komunistų partijos įkūrimo pradėjo domėtis V. I. Lenino darbais I. Gaška. „Kaip ir daugelis bendraamžių, pradėjau ieškoti progų susipažinti su V. Lenino veikalais, kad surasčiau sau ir kitiems atsakymą į daugelį gyvenimo klausimų“¹⁰ — rašo I. Gaška, prisimindamas tuos metus. Archyviniai dokumentai ir kiti šaltiniai liudija, kaip plačiai buvo paplitę V. I. Lenino veikalai Lietuvos revoliucinio judėjimo dalyvių tarpe. Policijos areštuoto revoliucionieriaus Alekso Maginsko namuose buvo rasta LKP CK leidyklos išleistų V. I. Lenino veikalų lietuvių kalba¹¹. Kratos metu pas I. Laukaičių policija surado Lenino raštus, veikalą „Valstybė ir revoliucija“¹². Dar mokydamasis gimnazijoje, pradėjo domėtis V. I. Lenino veikalais revoliucinio judėjimo Lietuvoje dalyvis A. Liepsnonis¹³.

Geriausiai išstudijuoti V. I. Lenino veikalus galėjo tie revoliucionieriai, kurie mokėsi 1921 m. Maskvoje įsteigtaime Vakarų tautinių mažumų komunistiniame universitete. 1921—1936 m. universiteto lietuvių sektoriuje mokėsi 330 studentų¹⁴. Dalis iš jų dirbo partinį darbą, grįžę į Lietuvą.

V. I. Lenino veikalais, teorine marksizmo-leninizmo literatūra domėjosi pažangioji inteligentija, visų pirma rašytojai, 1930—1931 m. susibūrę apie žurnalą „Trečias frontas“, — P. Cvirka, K. Korsakas, S. Nėris, A. Venclova ir kiti. K. Korsakas pradėjo skaityti V. I. Lenino raštus, mokydamasis Šiaulių gimnazijoje, po 1926 m. fašistinio perversmo. Jūs studijavo Šiauliuose ir Kauno kalėjimuose (po 1928 m. arešto), taip pat išėjęs į laisvę. „Dar buržuazinės santvarkos metais jau teko susipažinti su tokiais V. Lenino veikalais, kaip „Materializmas ir empiriokritiškizmas“, „Imperializmas kaip aukščiausia kapitalizmo stadija“ ir kai kuriais tematiniais straipsnių rinkiniais originalo kalba“¹⁵, — rašo K. Korsakas. Studijuodamas Kauno universitete, pradėjo domėtis V. I. Lenino darbais A. Venclova, dar ikitarybiniais metais susipažinęs su keletu V. I. Lenino veikalų, kurie padarė didelę įtaką rašytojo pasaulėžiūrai. „Nors tai nebuvo nuosekli marksizmo-leninizmo mokykla, — prisimena A. Venclova, — bet perskaitytos knygos man jau davė geroką supratimą apie didįjį Lenino mokymą“¹⁶. Mokydamasis Kauno meno mokykloje, pradėjo studijuoti V. I. Lenino veikalus P. Cvirka. Didelį rašytojo dėmesį V. I. Lenino raštams rodo ir tai, kad nemaža jų buvo asmeninėje P. Cvirkos bibliotekoje. Šioje bibliotekoje yra 30 tomų V. Lenino Raštų (M., 1928—1937), Rinktinių raštų divi-

⁷ Greifenbergeris J. — Raštai, V., 1978, p. 219.

⁸ Bordonaitė M. Draugas Matas. — V., 1983, p. 115.

⁹ Meškauskienė M. Tolimi artimi metai. — V., 1977, p. 145.

¹⁰ Gaška I. Lenininių idėjų šviesa. — Raštai, V., 1981, p. 242.

¹¹ Sarmaitis R. Aleksas Maginskas — revoliucionierius rašytojas. — Kn.: Dubingiai. V., 1971, p. 91.

¹² LTSR CVA, f. 378, ap. 5, b. 2051, l. 18.

¹³ Liepsnonis A. O kur žvaigždės? — V., 1979, p. 40.

¹⁴ Pagal: Sarmaitis R. Tarptautinės Lenino mokyklos auklėti iai. — Mokslas ir gyvenimas, 1979, Nr. 10, p. 3.

¹⁵ Korsakas K. Nuo pat jaunystės. — Pergalė, 1970, Nr. 4, p. 6.

¹⁶ Venclova A. Kaip atėjo Lenino tiesa. — Kn.: Apie gyvenimą ir rašytojo darbą. V., 1976, p. 659.

tomis (M., 1933) ir kitų leidinių rusų kalba¹⁷.

V. I. Lenino veikalus skaitė įvairių socialinių sluoksnių ir profesijų atstovai — darbininkai, valstiečiai, pažangioji inteligentija. Jie buvo skaitomi ne tik Kaune, bet, kaip rodo archyviniai dokumentai, ir Anykščiuose, Biržuose, Kėdainiuose, Marijampolėje, Ukmergėje, Vilkiroje ir daugelyje kitų Lietuvos vietovių. Sprendžiant iš turimų šaltinių, populiariausi tarp buržuazinės Lietuvos skaitytojų V. I. Lenino veikalai buvo „Valstybė ir revoliucija“, „Ką daryti?“, „Apie nacijų apsisprendimo teisę“, „Materializmas ir empirio-kriticizmas“, „Jaunimo sąjungų uždaviniai“ ir kiti.

Buržuazinėje Lietuvoje plito ir buvo skaitomi Tarybų Sąjungoje išleisti K. Markso ir F. Engelso veikalai, teorinė marksizmo-leninizmo literatūra. Lietuvos Komunistų partija siekė, kad jos nariai ir kiti revoliucinio judėjimo dalyviai kaip galima geriau susipažintų su marksizmo-leninizmo mokslu. Išleisti pakankamai tokios literatūros lietuvių kalba nebuvo sąlygų, todėl buvo stengiamasi gauti tokių veikalų, išleistų Tarybų Sąjungoje. Lietuvoje buvo studijuojami K. Markso „Kapitalas“ (T. 1—3. M—L., 1931), „Filosofijos skurdas“, „Uždarbis, kaina ir pelnas“, „Lui Bonaparto Briumerio 18-oji“, F. Engelso „Klasių kova Anglijoje“, „Liudvigas Fojerbachas“, „Seimos, privatinės nuosavybės ir valstybės kilmė“, „Apie istorinį materializmą“, K. Markso ir F. Engelso „Komunistų partijos

manifestas“ ir kiti veikalai rusų kalba, įvairiais metais išleisti TSRS¹⁸. Studijuojant marksizmo klasikų veikalus, buvo naudojamosi metodiniais leidiniais, kaip „Комментарии к первому тому „Капитала“ Карла Маркса“ (M., 1928), skaitomi teoriniai veikalai „Со-временные проблемы философии марксизма“, „Задачи марксизма в области естествознания“¹⁹, S. Volfsono «Диалектический материализм»²⁰, «Введение в изучение марксизма»²¹ (D. I. L., 1924) ir kiti.

Studijuodami marksizmo-leninizmo literatūrą, skaitytojai, neturintys reikiamo pasirengimo ir sąlygų, susidurdavo su nemažais sunkumais. Ne visada šios literatūros skaitymas būdavo rezultatyvus. Sistemingai skaityti trukdė persekiojimai, cenzūros sąlygos. „Man teko visuomet prisitaikyti prie esamų sąlygų ir gaunamos literatūros“²², — rašė 1935 m. savo autobiografijoje J. Meskupas.

Tarybinė knyga padėjo lietuvių skaitytojams susipažinti su Tarybų Sąjungos Komunistų partijos patyrimu ruošiant ir vykdant socialistinę revoliuciją, kuriant socializmą, taip pat su tarptautinio revoliucinio judėjimo istorija. Sios knygos propagandai didelį dėmesį skyrė Lietuvos Komunistų partija. LKP pastangomis buvo išversta į lietuvių kalbą ir išleista TSKP programa, keleto TSKP suvažiavimų medžiaga bei pranešimai juose, VKP(b) istorijos trumpasis kursas ir kita²³. Lietuvoje buvo platinami įvairūs TSKP leidiniai, nors juos ir persekiojo cenzūra. 1925 m.

¹⁷ Zakarkaitė S. Petro Cvirkos asmeninė biblioteka: Diplominis darbas. — V., 1975, p. 12.

¹⁸ LTSR CVA, f. 378, ap. 3, b. 29, l. 116.

¹⁹ Ten pat, ap. 2, b. 11179, l. 16.

²⁰ Liepsnonis A. Knygos lauzosius mūrus.— Bibliotekų darbas, 1971, Nr. 5, p. 12.

²¹ Шармайтис Р. Александрас Гудайтис-Гузьявичюс.— В кн.: Гудайтис-Гузьявичюс А. Правда кузнеца Игнатаса. В., 1963, с. 564.

²² Cit. pagal: Atamukas S. LKP kova prieš fašizmą už Tarybų valdžią Lietuvoje 1935—1940 metais— V., 1958, p. 90.

²³ Zr. Lietuvos Komunistų partijos spauda 1917—1940.— V., 1981, d. 1, p. 77—83.

Politinės policijos viršininkas pranešime Piliečių apsaugos departamento direktoriui rašė, kad „kai kuriuose Kauno knygynuose pabėbėta pardavinėjant „Политический отчет центрального комитета XIII съезда РКПб“²⁴ ir siūlė jį uždrausti. Tarp policijos konfiskuotų leidinių dažnai nurodoma TSKP programa (rusų ir lenkų kalbomis), daugelio TSKP suvažiavimų medžiaga, TSKP CK plenumų nutarimai, Kominterno dokumentai ir kiti. TSKP istorija domėjosi ne tik LKP nariai ar revoliucinio judėjimo dalyviai. Lietuvos TSKP centriniam valstybiniam archyve yra saugomi buržuazinės Lietuvos Vidaus reikalų ministerijai pateikti įvairių asmenų prašymai išsirašyti TSKP istorijos leidinių. 1940 m. banko darbuotojas pagedavo įsigyti «Краткий курс истории ВКПб» ir «ВКПб в решениях съездов, конференций и Пленумов ЦК»²⁵. Tais pačiais metais Vilniaus gyventojas norėjo įsigyti „Краткая история ВКПб“²⁶. Abu prašymai nebuvo patenkinti. Kaip prisimena revoliucinio judėjimo Lietuvoje dalyvė M. Meškauskienė²⁷, 4-me dešimtmetyje Kaune veikė keletas ratelių, kuriuose dalyvavo gydytojai, turistai, inžinieriai. Siuose rateliuose buvo studijuojamas 1940 m. leidinys „VKP(b) istorija (trumpasis kursas)“. 1939 m. TSRS rašytojų sąjungos valdybos sekretoriui M. Apletinui P. Cvirka rašė: „Su didžiu dėmesiu aš sekiau VKP(b) XVIII suvažiavimą“²⁸. TSKP leidinių yra išlikę asmeninės bibliotekose. Pvz., B. Sruogos bibliotekoje yra išlikę

„VKP(b) įstatai“ (rusų kalba), išleisti Maskvoje 1939 m.²⁹

Susipažinti su TSKP istorija skaitytojams padėjo ir tokie leidiniai, kaip Pokrovskio „Rusijos istorija“ (Amerikos lietuvių darbininkų literatūrinės draugijos leidinys, 1927), „Mažoji tarybinė enciklopedija“ (M., 1930—1931), kurie, kaip žinoma, buvo labai populiarūs Lietuvoje.

Didelį skaitytojų susidomėjimą kėlė knyga, nušviečianti Tarybų šalies gyvenimą, jos politinę santvarką, socializmo statybos laimėjimus, ekonomikos ir kultūros vystymąsi. Tokia knyga skatino skaitytoją lyginti TSRS su buržuazine Lietuva, o šie palyginimai stiprino revoliucines nuotaikas, žadino simpatijas Tarybų Sąjungai. „Visa, kas buvo susiję su TSRS, teikdavo naujų jėgų, optimizmo, ryžto kovoti dėl Tarybų valdžios Lietuvoje³⁰,— prisimena M. Bordonaitė. Buržuazinės Lietuvos vyriausybė stengėsi užkirsti kelią tokiai knygai, ypač sekė, kad gyventojų nepasiektų tokie leidiniai, kaip „TSRS Konstitucija“, „20 лет советской власти“ apie kurių „pavoju“ kalbama slaptaime dokumente³¹. Minėtos tematikos knygą daugiausia skaitė ir populiarino bei panaudojo propagandiniam darbui Lietuvos Komunistų partijos nariai. Kratų metu policijai pavyko rasti pas juos „TSRS Konstitucijos“ leidimus rusų, lenkų, žydų kalbomis³², knygas apie tarybinius penkmečius³³ („Пятилетка“, „Культура и пятилетка“, „Что читать о пятилетке“), TSRS ekonomiką³⁴, „Экономическая по-

²⁴ LTSR CVA, f. 378, ap. 5, b. 920, l. 87.

²⁵ Ten pat, f. 377, ap. 10, b. 230, l. 2.

²⁶ LTSR CVA, f. 377, ap. 10, b. 145, l. 146.

²⁷ Meškauskienė M. Tolimi artimi metai.—V., 1979, p. 287.

²⁸ Cvirka P. Raštai.—V., 1957, t. 13, p. 64.

²⁹ Janeliūnaitė L. Balio Sruogos biblioteka: Diplominis darbas.—V., 1977, p. 24.

³⁰ Bordonaitė M. Draugas Matas.—V, 1983, p. 88.

³¹ LTSR CVA, f. 378, ap. 2, b. 11096, l. 51.

³² Ten pat, ap. 10, b. 113, l. 110.

³³ Ten pat, ap. 3, b. 344, l. 37—171.

³⁴ Ten pat, ap. 5, b. 2051, l. 72.

литика советской власти“ ir daugelį kitų leidinių. Tai, žinoma, tik dalis literatūros, kurią platino revoliucionieriai pagrindininkai. Svarbus žinių šaltinis apie TSRS buvo tarybinė periodika.

Socializmo kūrimo procesas, TSRS laimėjimai kultūros srityje domino ir demokratinę inteligentiją: J. Paleckį, K. Korsaką, A. Venclovą, P. Cvirką, L. Girą, V. Krėvė-Mickevičių, B. Srugą ir daugelį kitų.

Pažangiųjų buržuazinės Lietuvos pedagogų tarpe didelio dėmesio susilaukė tarybinės pedagogikos ir psichologijos mokslo knygos. Nemažą jų kiekį turėjo Centrinė pedagoginė biblioteka (įsteigta 1922 m.), V. Kudirkos biblioteka-skaitykla ir kitos. Lietuvos TSR respublikiniame pedagoginiame muziejuje, Valstybinėje respublikinėje, V. Kapsuko universiteto ir kitose bibliotekose yra išlikusių įvairiems asmenims priklausiusių tarybinių pedagoginių leidinių. Daug turėjo V. Ruzgas, A. Busilas, J. Vabalas-Gudaitis, S. Brašiškis, J. Geniūšas, K. Klimavičius, J. Kirlys ir kiti. Populiarūs pedagogų tarpe leidiniai buvo „Педагогическая энциклопедия“ (Т. 1—3. М., 1927—1929), P. Blonskio „Основы педагогики“ (М., 1925), G. Celpanovo darbai iš psichologijos, kai kurių dalykų dėstymo metodikos literatūra. Apie naujus tarybinius pedagoginius leidinius skaitytojus kartais informuodavo žurnalas „Mokykla ir visuomenė“. 1923—1927 metais veikusioje Kėdainių mokytojų seminarijoje pagal tarybinius vadovėlius buvo dėstoma pedagogika, psichologija ir aritmetikos metodika³⁵.

Populiari buržuazinėje Lietuvoje buvo tarybinė grožinė literatūra, ne tik dariusi skaitytojams estetinį, moralinį poveikį, bet ir formavusi jų pasaulė-

žiūrą. Labiausiai skaitomi Lietuvoje tarybiniai rašytojai buvo V. Majakovskis ir M. Gorkis. Šių rašytojų estetinę ir idėjinę įtaką patyrė daugelis pažangiųjų rašytojų, revoliucinio judėjimo dalyvių ir kitų asmenų. V. Majakovskio ir M. Gorkio knygos turėjo didžiausią paklausą ir „Mokslo“ knygyne³⁶.

V. Majakovskio kūrinių leidiniai paplito Lietuvoje trečiojo dešimtmečio pradžioje. „Jau 1922—1923 metais, kai ėmė reikštis jaunų lietuvių rašytojų protestas prieš pasenusias, sustingusias lietuvių buržuazinės literatūros formas, V. Majakovskio poveikis vaidino žymų vaidmenį“, — nurodo K. Korsakas³⁷. Daugelio skaitytojų pirmoji pažintis su V. Majakovskiu prasidėjo dar besimokant gimnazijoje ir tęsėsi, gilėjo vėliau. „Jo vardą aš jau gerai žinojau dar mokydamasis gimnazijoje, — pasakoja A. Venclova. — Jo eilėraščių knygos, kupinos Didžiojo Spalio revoliucinio patoso, jau tuo metu pasiekdavo pažangiuosius provincijos moksleivius“³⁸. Zavėjosi V. Majakovskiu ir skaitė jį A. Venclova ir studijuodamas Kauno universitete. Didelę V. Majakovskio kūrybos įtaką patyrė V. Montvila, susidomėjęs tarybiniu poetu Marijampolės realinėje gimnazijoje, o ypač Kėdainių mokytojų seminarijoje 1925—1926 metais. V. Montvila siekė populiarinti V. Majakovskio kūrybą kitų seminarijos moksleivių, pažįstamų tarpe, įvairiom progom deklamuodavo poetą eilėraščius, atkreipdamas klausytojų dėmesį į vieną ar kitą V. Majakovskio posakį, ragindavo ir pačius skaityti jo kūrinius. „... V. Montvila man gana dažnai patardavo pasiskaityti Jeseniną, Majakovskį, Bloką ir net parūpindavo tokios literatūros“³⁹, — prisimena N. Na-

³⁵ Atsiminimai apie V. Montvilą. — V., 1966, p. 172.

³⁶ Užkalinis P. Majakovskis ir lietuvių literatūra. — V., 1955, p. 100.

³⁷ Korsakas K. Literatūrų draugystė. — V., 1962, kn. 1, p. 547.

³⁸ Venclova A. Majakovskis ir Lietuva. — Literatūra ir menas, 1950, bal. 16.

³⁹ Atsiminimai apie V. Montvilą. — V., 1966, p. 342.

kas. Dar giliau studijavo V. Maja-
kovskį V. Montvila „trečiafrontininkų“
sąjūdžio metu ir po jo. V. Majakovskio
kūrybą skaitė ir mokėsi iš jos T. Tilvy-
tis, K. Binkis, J. Šimkus, P. Cvirka,
S. Nėris, A. Gudaitis-Guzevičius,
K. Boruta ir kiti lietuvių rašytojai.
V. Majakovskio poezija buvo artima
ir revoliucinio judėjimo Lietuvoje da-
lyviams. Mėgo ją A. Snieckus, J. Ka-
rosas, A. Liepsnonis, V. Drazdauskas
ir daugelis kitų.

Didelį poveikį lietuvių skaitytojui
darė M. Gorkio kūryba. Skaitytojus
žavėjo aukštas M. Gorkio kūrinių men-
inis lygis, artimos ir suprantamos
buvo jų idėjos. Tarp įvairių veiksmių,
padėjusių idėjiškai apsispręsti, K. Kor-
sakas pažymi ir M. Gorkio raštus, ypač
romaną „Motina“, apybraižą „Sausio
9-oji“, kuriuos perskaičius, „taip ir no-
rėjosi išeiti į revoliucinę demonstraciją
prieš fašistinę valdžią Lietuvoje“⁴⁰.
Mėgo M. Gorkį V. Montvila, išvertęs
į lietuvių kalbą jo romaną „Motina“ ir
„Buvusieji žmonės“. M. Gorkio kūri-
nius skaitė įvairių profesijų, socialinių
sluoksnių skaitytojai. Jo kūriniai buvo
populiarūs revoliucionierių, politinių ka-
linių tarpe. M. Gorkio kūriniai „Moti-
na“, „Mano universitetai“ kurį laiką
buvo Kauno kalėjimo bibliotekoje, kol
juos aptiko ir išėmė kalėjimo administ-
racija⁴¹. Atsineštą į kalėjimą M. Gor-
kio „Vaikystė“ kelis metus išsaugojo
A. Gudaitis-Guzevičius⁴². Viena pirmų
jų knygų, kurios prašė kalėdamas
K. Korsakas, buvo M. Gorkio apsakymų
rinkinys. „Kuris iš rašytojų galėjo la-
biau sustiprinti politinių kalinių dvasią,
jeigu ne Gorkis!“ — prisimena
K. Korsakas⁴³.

Įžymaus tarybinio rašytojo kūrinius
populiarino nelegalios ir pažangios le-
galios bibliotekos. Tarp šių bibliotekų
skaitytojų didelį pasisekimą turėjo
„Motina“, „Mano universitetai“, „Žmo-
nėse“⁴⁴. Lietuvoje plito įvairiomis kal-
bomis ir įvairiose šalyse išleisti M. Gor-
kio kūriniai. Pvz., 1929 metais
J. Osovskio knygynui Kaune, „Kultū-
ros“ bendrovės knygynui Panevėžyje
leista įvežti Lenkijoje išleistų knygų,
tarp kurių buvo M. Gorkio „Motina“,
„Foma Gordejevas“ ir kiti kūriniai len-
kų kalba, 1927 m. A. Balošerio biblio-
teikai — M. Gorkio veikalų iš Vokietij-
jos⁴⁵. Nemaža M. Gorkio kūrinių pavy-
ko išleisti ir lietuvių kalba: roma-
ną „Motina“ (1934), „Mano universi-
tetai“ (1936), „Žmonėse“, „Išpažintis“
(1938), „Buvusieji žmonės“ (1937),
„Italijos vaizdai“ (1934), „Žmogaus
gimimas“ (1938) ir kitus. Didelę reikš-
mę lietuvių rašytojams turėjo M. Gor-
kio raštai literatūriniais klausimais, jo
patarimai jaunesiems rašytojams.

4-jame dešimtmetyje Lietuvoje po-
puliarūs buvo M. Solochovo kūriniai,
ypač „Tykusis Donas“ ir „Pakelta velė-
na“, kuriuos skaitė P. Cvirka, A. Venc-
lova, J. Šimkus, S. Nėris, V. Drazdaus-
kas, J. Būtėnas ir kiti rašytojai, litera-
tai. Skaitė ir platino M. Solochovo kū-
rinius komunistai pogrindininkai⁴⁶.

Labiausiai skaitomias tarybiniams
autoriams galima priskirti S. Jeseninaį
ir A. Bloką. Plito Lietuvoje ir tokie kū-
riniai, kaip I. Erenburgo „Žanos Nei
meilė“, „Savanaudis“, „Antroji diena“,
„Be atodūšio“, „Trylika pyпкиų“
(1932 m. išleista ir lietuvių kalba),
A. Tolstojaus „Kančių keliai“, „Petras
Pirmasis“ ir kiti. Didelį pažangiosios

⁴⁰ Korsakas K. Literatūrų draugystė... p. 443.

⁴¹ Liepsnonis A. Knygos laužysniams mūrus.— Bibliotekų darbas, 1971, Nr. 5; p. 12.

⁴² Lisenkaitė L. Aleksandras Gudaitis-Guzevičius.— V., 1980, p. 113.

⁴³ Korsakas K. Literatūrų draugystė... p. 513.

⁴⁴ Deviatnikovas J. Nelegalios ir pažangios legalios bibliotekos Ukmergėje.— Bibli-
tekų darbas, 1958, Nr. 5, p. 12.

⁴⁵ LTSR CVA, f. 378, ap. 5, b. 3950, l. 45—83.

⁴⁶ Liepsnonis A. Pažangios knygos keliai.— Bibliotekų darbas, 1983, Nr.

inteligentijos susidomėjimą sukėlė K. Fedino romanas „Miestai ir metai“. „Ar reikia kalbėti apie tai, — rašo A. Venclova, — kad mums, kurie gerai atsiminėme kaizerinę okupaciją mūsų krašte ir kurie domėjomės revoliucijos klausimais, romanas atskleidė daug nepaprastai įdomių ir naujų gyvenimo aspektų“⁴⁷

3-je dešimtmetyje Tarybų Sąjungoje buvo sukurti reikšmingi socialistinio realizmo kūriniai — A. Serafimovičiaus „Geležinis srautas“, F. Gladkovo „Cementas“, V. Ivanovo „Sarvuotis 14-69“, „Partizanų apysakos“, D. Furmanovo „Čapajevas“, „Maištas“ ir daugelis kitų, kuriuose pavaizduoti tarybinės liaudies žygdarbiai Piliетinio karo metais ir liaudies ūkio atstatymo laikotarpiu, sukurta ryškių tarybinių žmonių paveikslų. Buržuazinės Lietuvos vyriausybė atidžiai sekė, kad tokie kūriniai nepatektų į Lietuvą; A. Serafimovičiaus, F. Gladkovo, D. Furmanovo, D. Bedno, V. Ivanovo ir kitų autorių pavardės nuolat figūruoja uždraustų platinti knygų sąrašuose⁴⁸. Memuarinėje ir kitoje literatūroje randame faktų ir apie šių knygų skaitymą Lietuvoje 1919—1940 metais. Nors ir sunkiai, bet pasiekdavo skaitytoją ir ši tarybinė grožinė literatūra. Tokie kūriniai buvo reikšmingi ir tuo, kad rodė, jog tarybinė kultūra auga, nepaisant įvairių pranašavimų apie jos žlugimą.

Populiari buržuazinėje Lietuvoje buvo tarybinė vaikų literatūra, ypač S. Maršako knygelės „Bagažas“, „Paštas“, „Misteris Tvistas“, „Štai koks išsiblaškęs“ ir kitos. Kaip prisimena A. Venclova, „... šitos knygelės ėjo iš rankų į rankas“⁴⁹. Skaitytojus žavėjo A. Barto, V. Biankio, K. Ciukovskio ir

kitų tarybinių rašytojų kūriniai vaikams.

Tarybinė knyga buvo ir tas šaltinis, iš kurio buržuazinės Lietuvos skaitytojai galėjo susipažinti su klasikine rusų, kitų tarybinių tautų bei užsienio šalių literatūra. Tokią knygą mažiau varžė cenzūra, ji buvo laisviau prieinama skaitytojui. Pavyzdžiui, bendrovėje „Literatūra“ 1927 metais buvo galima įsigyti A. Čechovo, F. Dostojevskio, A. Puškino, I. Turgenevo kūrinių leidimų, taip pat V. Sekspyro, Moljero, F. Silerio, P. Bomaršė, E. Zola, D. Londono ir kitų įvairių šalių ir epochų autorių kūrinių vertimų, išleistų Tarybų Sąjungoje⁵⁰. Kriminalinės policijos „Mokslo“ knygynui išduotuose leidimuose įvežti knygas iš TSRS įrašyti F. Dostojevskio, A. Puškino, L. Tolstojaus, A. Čechovo, T. Sevčenkos, Aristotelio, Dantės, G. Mopasano, Zeromskio ir kitų autorių kūriniai⁵¹. Tokių leidinių randame ir asmeninėse bibliotekose.

Lietuvių rašytojams, literatams, mokslieviams ir kitiems asmenims reikšmingi buvo tarybinių kritikų, literatūros mokslininkų darbai, knygos marksistinės estetikos klausimais. Tarybinį literatūros mokslą sekė rašytojai V. Krėvė-Mickevičius, B. Sruoga, L. Gira, K. Snarskis, o ypač rašytojai trečiafrontininkai: A. Venclova, P. Cvirka, S. Nėris, K. Korsakas ir kiti.

Didelį poveikį šiems rašytojams darė G. Plechanovo marksistinės estetikos raštai. Giliai išnagrinęs šį klausimą, K. Ambrasas darbe „Plechanovas ir lietuvių estetinė mintis“ pateikia faktų apie G. Plechanovo kūrinių skaitymą buržuazinėje Lietuvoje. Pažangiųjų inteligentų tarpe plito 24 tomų G. Ple-

⁴⁷ Venclova A. Apie gyvenimą ir rašytojo darbą. — V., 1976, p. 587.

⁴⁸ LTSR CVA, f. 378, ap. 2, b. 8036, l. 177—180.

⁴⁹ Venclova A. Apie gyvenimą ir rašytojo. . . , p. 594.

⁵⁰ Lietuvos žinios, 1927, sausio 29; vasario 17.

⁵¹ LTSR CVA, f. 377, ap. 10, b. 145, l. 84—137.

chanovo raštų rinkinys (M.—L., 1923—1927), daugiatomis leidinys „Литературное наследие Г. Плеханова“, žręstomatija „Литература и искусство в марксистском освещении“, kurioje buvo G. Plechanovo raštų ištraukų. 1928—1930 metais kalėjime K. Korskakas studijavo S. Volfsono knygas apie G. Plechanovą „Didysis socialistas“ ir „Plechanovas“, išleistas 1922 ir 1924 m. Minske ir gautas iš paties autoriaus⁵². Tarybų Sąjungoje išleisti G. Plechanovo veikalai padėjo jų skaitytojams teisingai suvokti ne tik literatūros reiškinius, bet ir visuomenės vystymosi dėsnius, ugdė materialistinę pasaulėžiūrą.

Ivairiais keliais buržuazinės Lietuvos skaitytojus pasiekdavo A. Lunačarskio veikalai. Ypač populiarai buvo jo knyga „Vakarų Europos literatūros istorijos svarbiausi momentai“ (M., 1924), taip pat jo straipsnių rinkiniai „Kritikos etiudai“, „Kritiniai etiudai“. A. Lunačarskio veikalai turėjo ne tik esteti- ni, bet ir ideologinį poveikį.

Kaip prisimena S. Pupeikis, 1925—1926 metais Kėdainių mokytojų seminarijoje V. Montvila kartu su kitais moksleiviais skaitydavo ir komentavo 1920 metais JAV išleistą lietuvių kalba V. Fričės „Vakarų Europos literatūros istoriją“. „Labai jau paveikė mus knygos vertėjo įvadas, — rašo S. Pupeikis, — kur buvo pasakyta, kad šios knygos autorius yra Maskvos universiteto profesorius“⁵³. Tuo metu V. Montvila studijavo P. Kogano „Vakarų Europos literatūros istorijos apybraižas“, išleistas 1923 metais Maskvoje rusų kalba, matyt, gavęs šią knygą iš K. Borutos⁵⁴. Iš tarybinių mokslinių darbų mokėsi vertinti literatūros

reiškinius tuo metu pradedantis kritikas K. Korskakas. Su P. Kogano, V. Fričės, K. Cukovskio, V. Sklovskio, B. Tomaševskio ir kitų tarybinių kritikų darbais, dar būdamas Kauno universiteto studentu, susipažino A. Venclova⁵⁵. Tarybinių autorių darbais naudojosi A. Venclova, 1929 m. rašydamas brošiūrą „A. Vienuolio „Paskenduolė“, 1931 m. brošiūrą „Upton Sinklair“⁵⁶. Tarybiniais šaltiniais naudojosi K. Boruta, rašydamas įvadą savo išverstam R. Rolano „Zanui Kristofui“⁵⁷.

Su tarybiniu literatūros mokslu ir kritika padėjo susipažinti tokie leidiniai, kaip «Литературная энциклопедия (T. 1—2. M., 1937), straipsnių rinkiniai „Kova dėl metodo“ (M., 1931), „Kaip mes rašome“ (M., 1932) ir kiti. Tarybinė knyga buvo svarbus ginklas kovoje prieš religines-idealistines pažiūras į gamtą ir jos vystymąsi. Kaip teigia I. Zaksas,⁵⁸ buržuazinėje Lietuvoje buvo plačiai skaitomi tarybinių biologų ir agrobiologų veikalai, padėję formuoti dialektines-materialistines pažiūras į gyvybę esmę ir organinio pasaulio evoliuciją. Pažangieji specialistai — agronomas M. Mickis, biologas G. Zimanas ir kiti studijavo I. Mičurino, T. D. Lysenkos, A. I. Oparino, V. Dorfmano ir kitų tarybinių mokslininkų darbus ir propagavo jų idėjas vertimuose ir originaliuose straipsniuose. Tarybinė biologijos mokslo knyga padėjo demaskuoti metafizines-religines pažiūras į gamtą, ji taip pat buvo reikšminga kovojant prieš buržuazinį nacionalizmą.

Formuojant skaitytojų pasaulėžiūrą, svarbų vaidmenį suvaidino tarybiniai periodiniai leidiniai, legaliai ir nelega-

⁵² Ambrasas K. Kritikos etiudai. 2-as leid.— V., 1981, p. 440—452.

⁵³ Atsiminimai apie V. Montvilą, p. 183.

⁵⁴ Ten pat, p. 184.

⁵⁵ Galinis V. Antanas Venclova.— V., 1958, p. 22.

⁵⁶ Galinis V. Antanas Venclova, p. 26.

⁵⁷ Gudaitis L. Plunksna ir ugnimi.— V., 1974, p. 111.

⁵⁸ Zaksas I. Materializmo kova buržuazinėje Lietuvoje prieš religiją ir idealizmą biologijoje.— V., 1956, p. 132.

liai platinami Lietuvoje. Tarybinės peridokios galima buvo įsigyti „Literatūros“ knygyne, nuo 1929 metų Lietuvos draugijoje TSRS tautų kultūrai pažinti, nuo 1932 metų „Mokslo“ knygyne. Moksliniais žurnalais papildydavo savo fondus bibliotekos mainais su Tarybų Sąjungos bibliotekomis. 1936 m. „Mokslo“ knygnas užsakė skaitytoms 684 egzempliorius 178 pavadinimų periodinių leidinių⁵⁹, 1939 m.— 183 pavadinimų laikraščių ir žurnalų⁶⁰. Knygnai daugiausia prekiaavo moksliniais ir populiariais moksliniais periodiniais leidiniais. Pvz., 1939 m. per „Mokslo“ knygną buvo užsakyta 48 egz. žurnalo «Шахматы в СССР» 30 egz. «Наука и техника» ir t. t. Didelis kiekis periodinių leidinių pasiekdavo Lietuvos skaitytojus nelegaliu būdu: tai TSKP CK organas „Pravda“, „Bolševik“ ir kiti visuomeninės-politinės tematikos leidiniai. Kaip rodo archyviniai ir kiti šaltiniai, populiariausias iš jų buvo laikraštis „Pravda“, iš kurio buržuazinės Lietuvos revoliucionieriai mokėsi marksizmo teorijos, sėmėsi ištermės ir tikėjimo pergale. „Pravda“ turėjo įtakos ir tuo,— rašo B. Pušinis,— kad buržuazinės Lietuvos revoliucionieriai galėjo pasimokyti komunistinės literatūros leidimo ir platinimo srityse⁶². Be „Pravdos“, policijos protokoluose dažnai minimi rasti pas įvairius asmenis tokie periodiniai leidiniai, kaip «Большевик», «Коммунистический интернационал», «Рабочая газета», «Молодой ленинец», «СССР на стройке» ir kiti. Įvairiuose gyventojų sluoksniuose buvo paplitęs laikraštis „Izvestija“, kurį nuo 1929 metų pagal Tarybų Sąjungos pasiuntinybės susita-

rimą su buržuazinės Lietuvos vyriausybe buvo leista įvežti ir platinti Lietuvoje. Į Lietuvą buvo įvežama iki tūkstančio „Izvestijų“ egzempliorių. Pvz., 1936 m. įvežta net 1350 egzempliorių⁶³, nors ne visi jie pasiekdavo skaitytoją; pvz., 1937 metais „Izvestija“ buvo konfiskuota apie 100 kartų⁶⁴. Laikraštis „Izvestija“ buvo populiarius tarp lietuvių darbininkų, jo skaitytojai buvo pažangieji mokytojai V. Ruzgas, J. Geniušas, P. Šinkūnas, A. Jakučionis, J. Laužikas, J. Ambraška, K. Klimavičius ir kiti Lietuvos inteligentijos atstovai.

Svarbią reikšmę lietuvių skaitytojams turėjo tarybiniai literatūros ir meno periodiniai leidiniai. Iš šios srities leidinių skaitytojai labiausiai pabrėžia M. Gorkio redaguoto žurnalo «Литературная учеба» vaidmenį. «Литературная учеба» padėjo man susiorientuoti daugybėje kūrybos klausimų,— rašo A. Gudaitis-Guzevičius⁶⁴. Žurnalą «Литературная учеба» vertino A. Venclova, P. Cvirka, K. Korsakas ir kiti pažangieji rašytojai. Jį prenumeravo J. Domaševičius iš Panevėžio, mokytojas J. Navasaitis, gyvenantis Tauragėje, žurnalo „Kultūra“ redakcija ir kiti⁶⁶. Lietuvoje taip pat buvo skaitoma «Литературная газета», «Интернациональная литература», «Литературный критик», «Литературный современник» ir kiti leidiniai. Tarybiniai literatūriniai žurnalai ir laikraščiai padėjo diegti socialistinio realizmo metodą literatūroje, marksistinę literatūros vertinimo metodiką, susipažinti skaitytojams su naujaisiais tarybinės grožinės literatūros kūriniais.

⁵⁹ LTSR CVA, f. 402, ap. 8, b. 341, l. 9.

⁶⁰ Ten pat, f. 377, ap. 10, b. 145, l. 84—137.

⁶¹ Ten pat.

⁶² Pušinis B. Mes mokėmės iš pravdos.— Tiesa, 1962, gegužės 12.

⁶³ LTSR CVA, f. 377, ap. 10, b. 341, l. 9.

⁶⁴ Ten pat.

⁶⁵ Tarybų Lietuvos rašytojai.— V., 1962, t. 1, p. 37.

⁶⁶ LTSR CVA, f. 377, ap. 10, b. 230, l. 50.

Iš periodikos meno klausimais daugiausia buvo skaitomi teatro ir kino žurnalai — «Советский театр», «Театр», «Клубная сцена», «Искусство», «Искусство кино» ir kiti. Jų skaitytojai buvo teatralas J. Grybauskas, dailininkai V. Grybas, B. Bučas, bibliotekininkas L. Zurauskas.

Gana daug Lietuvoje buvo prėpumeuojama pedagoginių periodinių leidinių — «В помощь учителю», «Биология в школе», «Математика в школе»,

«Литература в школе», «Химия в школе», «Медицина», žemės ūkio žurnalų.

Tarybinė knyga greta kitų veiksmų suvaidino reikšmingą vaidmenį vystant buržuazinės Lietuvos skaitytojų pažiūras. Literatūrinis, kultūrinis, visuomeninis-politinis Tarybų Sąjungos gyvenimas visada domino pažangiąją visuomenę, skatino poreikius tarybinei knygai. Šios knygų skaitymas daugeliui padėjo suvokti buržuazinės Lietuvos tikrovę, susidaryti dialektinę materialistinę pasaulėžiūrą.

РОЛЬ СОВЕТСКОЙ КНИГИ В ФОРМИРОВАНИИ МИРОВОЗЗРЕНИЯ ЧИТАТЕЛЕЙ В БУРЖУАЗНОЙ ЛИТВЕ

ИРЕНА БАРТАШЕНЕ

Резюме

Советская книга оказала большое влияние на разные стороны жизни буржуазной Литвы. Она являлась одним из важнейших факторов формирования мировоззрения представителей разных социальных групп.

Как показывают архивные документы, мемуарные источники, большой популярностью среди передовых читателей пользовались произведения классиков марксизма-ленинизма, книги по истории КПСС, о строительстве социализма и другая общественно-политическая и научная книга, изданная в СССР.

Идеологическое влияние имела также и советская художественная литература, особенно книги В. Маяковского, М. Горького, М. Шо-

лохова, А. Серафимовича, Д. Фурманова и многих других советских писателей.

Ознакомиться с жизнью Советской страны помогли советские периодические издания, среди которых самыми популярными в Литве были «Известия», «Правда», «Литературная газета» и другие.

Активными читателями советской книги были участники революционного движения, рабочие, прогрессивные писатели, ученые, учителя и представители многих других профессий, которым эта книга, наряду с другими факторами, помогла усвоить материалистическое мировоззрение.

DIE ROLLE DES SOWJETISCHEN BUCHES BEI DER GESTALTUNG DER LESERSTANDPUNKTE IM BÜRGERLICHEN LITAUEN

IRENA BARTASIENE

Zusammenfassung

Sowjetische Bücher machten einen großen Einfluss auf verschiedene Seiten des Lebens im bürgerlichen Litauen. Sie wurden zu einem wichtigsten Faktoren bei der Gestaltung der Standpunkte der Vertreter verschiedener Sozialgruppen.

Wie es von den Archivalien und Erinnerungsquellen festzustellen ist, wurde unter den fortschrittlichen Lesern eine besonders große Aufmerksamkeit den Werken der klas-

siker des Marxismus-Leninismus gechenkt, sowie die Bücher über die Geschichte der KPdSU, über den Aufbau des Sozialismus und andere in der UdSSR herausgegebene gesellschaftlich-politische und wissenschaftliche Literatur gern gelesen.

Die sowjetische schöngeistige Literatur hatte auch große ideologische Wirkungskraft, das ist vor allem den Büchern von V. Majakovskij, M. Gorkij, M. Scholochow, A. Serafi-

mowitsch, D. Furmanow und vielen anderen sowjetischen Schriftstellern zu verdanken.

Die sowjetische Presse half das Leben des Sowjetlandes kennenlernen: die Zeitungen „Iswestije“ (Nachrichten), „Prawda“ (die Wahrheit), „Literaturnaja gazeta“ (Literarisch Zeitung), u. a. wurden besonders unter den Lesern beliebt.

Teilnehmer der revolutionären Bewegung, Werktätige, fortschrittliche Schriftsteller, Wissenschaftler, Lehrer, Vertreter vielen anderen Berufe gehörten zu den aktivsten Lesern der sowjetischen Bücher, die ihnen neben anderen Faktoren ermöglichen, sich den materialistischen Standpunkt anzulignen.